

Literatura

- Cvekan, Paškal: Franjevci u Vukovaru. - Vukovar, 1980.
- Dadić, Žarko: Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata, I-II. - Zagreb, 1982.
- Hoško, Franjo Emanuel: Organizacija filozofske i teološke nastave na visokim školama Provincije Sv. Ladislava u razdoblju potridentske obnove. - *Kačić* (Sinj), 6 (1974.), 53-70.
- Hoško, Franjo Emanuel: Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću. - *Kačić* (Sinj), 8 (1976.), 135 - 191; 10 (1978.), 317-342; 11 (1979.), 317-342.
- Hoško, Franjo Emanuel: Franjevačka visoka filozofska škola u Slavonskom Brodu. - *Nova et vetera*, 27 (1977.), sv. 2, 173-202.
- Hoško, Franjo Emanuel: Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu. *Nova et vetera*, 27 (1977.), sv. 2, 113-179.
- Hoško, Franjo Emanuel: Slavonsko-podunavski dio Bosne Srebrene u doba njezinih dviju dioba. *Kačić* 17 (1985.), 95-125.
- Kržanić, Krsto: Temelji franjevačke filozofije. - *Collectanea franciscana slavica*, vol. 1, 565-574.
- Zenko, Franjo: Transformacija fizike kao filozofijske discipline na Neacademia Zagrabienis 1669.-1773. - *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 3 (1977.), br. 5-6, 215-218.

SUMMARY

A PHILOSOPHICAL SCHOOL IN VUKOVAR (1733-1783)

Franjo Emanuel Hoško

In the eastern part of Croatia, in the town of Vukovar a philosophical school flourished from 1733 to 1783. In the school the young Franciscans (from the Province of Bosna Srebrena 1733-1757 or the Province of St. Ivan Kapistranski 1757-1783) used to acquire the knowledge of philosophical meditation. It was one of the creative and radiant points in the Croatian philosophical doctrine where the peripatetic philosophy was cultivated in the so-called Scotistic interpretation of Ivan Duns Scot († 1308), one of the Scholastic philosophers. In accordance with the curriculum and in a three year course, twenty teachers lectured at the school and there were about 350 students attending the classes. Eight philosophic reference books in manuscript, a printed philosophical work and five printed lists of philosophical theses, basic or based on principles have been preserved till today as the results of teachers' work. The author founds his review of the sequence of events in the Vukovar school upon the archival and bibliothecal research. And so he illuminates the acquired cognition comparatively with his own or someone else's researches or publications.

Izvorni znanstveni članak
UDK 371(497.13-3 Banija)"1820/1874"
Primljeno 30. 6. 1992.

ŠKOLSTVO VOJNOG SISKA I PETRINJSKE
(SISAČKE) KOMPANIJE 1820.-1874. GODINE

Ivan Jurišić

Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta, Zagreb

SAŽETAK *Na području petrinjske (od 1860. sisačke) kompanije djelovale su u razdoblju od 1820. do 1874. godine četiri općinske škole: u Vojnom Sisku i Blinji otvorene su 1820., u Komarevu 1830., a u Hrastovici 1842. godine.*

Izvori za povijest sisačke općinske škole do 1843. vrlo su oskudni budući da u korištenoj arhivskoj građi za tu školu do spomenute godine gotovo da i nema podataka. Stoga se, uz nužni oprez, moraju prihvatiti nesigurni podaci Katarine Fritz, s kraja 19. stoljeća.

U godinama između 1840. i 1844. sisačka škola postaje njemačka općinska, a s hrastovičkom se to zbiva 1864. godine; 1874. sisačka općinska trirazredna škola postaje viša pučka dječja škola.

Stanje fondova općinskih škola bilo je u većini slučajeva nezadovoljavajuće. Tako se u fondovima svih općinskih škola Druge banske regimente 1867. nalazilo jedva toliko novca, koliko je bilo potrebno za četiri općinske škole sisačke kompanije.

Prilikom regulacije Banske krajine dio Siska na desnoj obali rijeke Kupe pripao je Banskoj krajini, dok je Sisak na lijevoj obali Kupe ostao kaptolski, u sustavu civilne Hrvatske. Vojni Sisak bio je mnogo manje naselje od onog na lijevoj obali Kupe i vezan za trgovinu žitom. Postojala su velika žitna skladišta (sagrađena 1765.) i pristanište. Stoga se sve do druge polovice XIX. stoljeća tu nije osjećala potreba za čvščom povezanošću sa drugom obalom Kupe.

O školstvu Vojnog Siska (Militär Sihsek, Sissek), kao i o školstvu petrinjske (od 1860. sisačke) kompanije, nije do sada napisan niti jedan rad. Postoji tek pokušaj kronologije učitelja općinske škole u Vojnom Sisku /Fritz, 1894./ . Uzrok tome je najvjerojatnije oskudna i po raznim fondovima rasuta, dijelom i nesređena arhivska građa.

Na osnovi tako nepotpune građe sačuvane u Arhivu Hrvatske u Zagrebu u nekoliko vojnokrajških fondova nemoguće je, nažalost, dati preciznu sliku razvoja školstva u Vojnom Sisku i petrinjskoj (sisačkoj) kompaniji.

Stoga će ovim radom biti dan tek kratak i fragmentaran pregled razvoja školstva na tom prostoru. Ova ne cjelovitost više će biti izražena pri opisu razvoja školstva u kompaniji budući da za pojedine godine nisu sačuvani niti najosnovniji podaci (imena učitelja, broj učenika), pa čak i o samoj školi u Vojnom Sisku za prva dva desetljeća njenog postojanja do prerastanja u javnu općinsku školu zna se vrlo malo - samo godine otvaranja triju privatnih škola i imena učitelja, njihovih vlasnika.

Prvu školu u Vojnom Sisku otvorio je, prema Katarini Fritz, neki Brachelij 1820., i vodio je do 1828. godine /Fritz, 1894.: 6/. Prema Antunu Cuvaju, 1820. otvorena je i srpska narodna škola u Blinji /Cuvaj, 1910.: 487/ Čini se da je nakon izvjesnog vremena prestala s radom, budući da se 1829. ponovno otvara. U popisu srpskih narodnih škola u petrinjskom protoprezbiteratu (i kompaniji), koji je sastavljen potkraj siječnja 1831. navodi se za školu u Blinji da je osnovana 1829. godine. Učitelj je bio jerej Sofronije Adamović. Plaću u iznosu od 76 forinti i 6 hvati ogrjevnog drva godišnje trebao je dobivati od blinjske crkvene općine. (Godine 1829. bilo je u Blinji 130 kuća s 1203 stanovnika pravoslavne vjere /AHZ, PGEP, 37, 1830.: 682/*.) No, od dolaska za učitelja u Blinju 1829. Adamović nije dobio niti forinte plaće, što je uvjetovalo raskid učiteljskog ugovora s općinom, potkraj siječnja 1831. godine. Školom je upravljala petrinjska kompanija /AHZ, PGEP, 38, 1831.: 117/. Godinu dana nakon Blinje, 1830., otvorena je, prema Cuvaju, i srpska narodna općinska škola u Komarevu /Cuvaj, 1910.: 487/. U cijeloj Drugoj banskoj regimenti otvorene su u razdoblju od 1829. do 1831. godine 23 srpske narodne škole /AHZ, PGEP, kut. 38, 1831.: 117/**

Potkraj siječnja 1831., nakon odlaska Adamovića, škola u Blinji ostaje bez učitelja. Bivši glinski učitelj Adam Vračarević, inače rodom iz Blinje, već 28. siječnja upućuje petrinjskom protoprezbiteru Stevanu Čučkoviću molbu da ga »preporuč« Drugoj banskoj regimenti za učitelja u Blinji. Kako je ondje posjedovao kuću i zemlju, plaća od 76 forinti i 6 hvati ogrjevnog drva godišnje, koju je trebao dobivati i njegov prethodnik, bila bi mu sasvim dovoljna za život. Gornjokarlovački episkop Lukijan Mušicki zamolio je početkom travnja komandu Druge banske regimente da Vračarevića predloži blinjskoj općini za učitelja i potvrdi njegov izbor. Polovinom istog mjeseca Vračarević je doista izabran i potvrđen. Školu u Blinji trebala je pohađati mladež pravoslavne vjere iz pet općina petrinjske i dvije općine graduske kompanije /AHZ, PGEP, 43, 1831.: 929/.

U jednom nedatiranom pregledu srpskih elementarnih (općinskih) narodnih (*volkssprachlichen*) škola, koji je nastao vjerojatno potkraj listopada ili početkom studenoga 1831., navodi se za školu u Blinji da je jedina u petrinjskoj kompaniji, ali se kao tamošnji učitelj spominje ponovno Adamović /AHZ, PGEP, 43, 1831.: 873/. Naime, konsistorijalnom podjelom svećenika u narodne škole od 24. listopada 1831. doista je (vjerojatno pogreškom) za

* Kratice oznaka arhivskih dokumenata navedene su u popisu korištenih izvora.

** Kako u razdoblju od 1816. do 1829. godine dolazi do zastoja u snivanju općinskih narodnih škola, već 1826. izdaje vladar naredbu o njihovom bržem osnivanju. Kako se ta naredba slabo ili nikako nije provodila, 1829. ponovno je objelodanjena. Osnivanju tih škola dano je političko značenje, nakon čega dolazi do njihove ubrzane izgradnje. No, već 1835. dolazi ponovno do stanovitoga zastoja u njihovu razvoju.

učitelja u Blinji određen Adamović, iako je odlukom konsistorija (savjeta eparhije) od 9. travnja na to mjesto bio već određen i od strane regimente potvrđen Vračarević, koji je prema ugovoru sklopljenom s blinjskom općinom godišnje trebao primati 150 for. u srebru. Nakon žalbe Čučkovića na tu odluku konsistorija, u kojoj on ističe da bi uklanjanje Vračarevića iz Blinje moglo uvrijediti vojne vlasti regimente, odluka od 24. listopada je povučena, odnosno potvrđeno je da i dalje ostaje na snazi ona od 9. travnja /AHZ, PGEP, 43, 1831.: 929/. Vračarević je u Blinji službovao vjerojatno do kraja školske godine 1835./36. kada je zamolio da ga se primi u svećeničko zvanje /AHZ, PGEP, 1836.: 395/. Daljnji trag o njemu kao blinjskom učitelju tu se gubi.

Godine 1831. otvara se u Vojnom Sisku po drugi puta (privatna) osnovna škola, koju je vodio, prema K. Fritz, sve do 1840. učitelj Casteliz /Fritz, 1894.: 6/. Iako je ta škola bila namijenjena prvenstveno učenicima katoličke vjere, čini se da ju je pohađao i izvjestan broj učenika pravoslavne vjere. Na to navodi dopis Čučkovića Mušickom od 1. kolovoza 1837. u kojem mu predlaže da se i u toj školi za šk. g. 1837./38. odredi kateheta pravoslavne vjere budući da to »i tamo nužda iziskuje« /AHZ, PGEP, 1837.: 392/398/.

Školu u Vojnom Sisku 1840. preuzima Niko Klarić, »ispitani učitelj«. On je, znači, odslušao učiteljski tečaj, a još početkom lipnja 1832. unaprijeđen je u pomoćnoga učitelja (Schulgehülfe) /AHZ, ZGK, BVŠK, 39, 1826.-1845.: 8. 6. 1832./ K. Fritz smatrala je tu školu i dalje privatnom sve do 1846. kada je općina konačno sagradila školsku zgradu na uglu nekadašnje Petrinjske i Školske ulice.* Također je smatrala da je za učitelja i 1846. izabran ponovno Niko Klarić, kao i da mu je dekret o postavljanju za učitelja izdala Druga banska regimenta. Na osnovi svega toga zaključila je da je tek 1846. pohađanje škole u Vojnom Sisku postalo javno, odnosno da se ta škola upravo tada pretvara od privatne u općinsku trivijalnu školu.

No, te pretpostavke ruši jedna sačuvana svjedodžba, datirana s 30. ožujkom 1844., izdana učeniku Sidonu Brkiću /Berkiću/, kasnije poznatom sisačkom i bečkom trgovcu. U zaglavlju svjedodžbe stoji da se njom »potvrđuje od strane njemačke općinske škole u Sisku« da je navedeni učenik 2. razreda svladao »predmete propisane za zimski kurs«. Nabrojeno je čak 16 predmeta, među njima i latinski. Potpisani su učitelji Nikola Klarić i katolički kateheta. Škola, dakle, već 1844. nije bila »privatna«, tj. njome ne upravlja pojedinac nego kompanija, i već tada je njemačka općinska, s opsežnim nastavnim programom. Obrazac na kojem je svjedodžba izdana standardiziran je. /Svjedodžba se nalazi u osobnoj arhivi Ivica Goleca, petrinjskog pravnik, kojem autor duguje zahvalnost za ustupljeni dokument./

Pripreme za izgradnju školske zgrade (prikupljanje novca) počele su svakako već ranije budući da se Druga banska regimenta obraća u drugoj polovici rujna 1843. Generalnoj komandi u Zagrebu s molbom da »pokrije troškove od 260 for. iz sisačke općinske kase za isplatu otštete nekim krajišnicima za novac ustupljen općinskoj školi u Sisku« /AHZ, ZGK, BVŠK, 39: 21. 9. 1943./ Prijedlog Druge banske regimente Generalkomandi za grad-

* Petrinjska je današnja Ulica Josipa Jurja Strossmayera, a Školska ulica, nakon što se zvala Mažuranićevom pa Čizmekovom, sada ponovo ima staro ime. Inače, do 1847. nastava se održavala u raznim, više ili manje prikladnim prostorima.

nju školske zgrade vjerojatno potječe ili iz 1843. ili s početka 1844. budući da se u ožujku 1844. navodi da je taj prijedlog »ponovno podnesen« /AHZ, ZGK, BVŠK, 39: 7. 3. 1944./ Početkom 1844. vodi se i prepiska između Generalne komande i Druge banske regimente »zbog gradilišta za školu u Sisku« /AHZ, ZGK, BVŠK, 39: 20. 2. i 7. 3. 1844./

Potrebno je i ovdje izraziti sumnju u točnost kronologije učitelja sisačke škole koju je postavila K. Fritz. Na sumnju navodi podatak da je prema obavijesti Krajiške školske direkcije Prvoj i Drugoj banskoj regimenti, s kraja veljače 1844., »Nikola Klarić unaprijeđen u učitelja trivijalne škole u Gorama« /AHZ, ZGK, BVŠK, 39: 29. 2. 1844./, kao i dopis Druge banske regimente Generalkomandi u Zagrebu iz druge polovice travnja iste godine, u kojem je obavještava da je »potvrđen ugovor između Muže i Siska« /AHZ, ZGK, BVŠK, 39: 23. 4. 1844./ Nasuprot tome K. Fritz navodi da je N. Klarić ostao kao učitelj u sisačkoj općinskoj školi sve do 1852. i da ga tek tada zamjenjuje Muža. Ako povjerujemo navedenim zapisima iz protokola Banskovaraždinske školske komisije za 1844. godinu, a nemamo razloga da tako ne postupimo, onda N. Klarić kao prvo nije mogao biti izabran čak niti za učitelja u novosagrađenoj sisačkoj školi 1846. a kamoli tamo ostati sve do 1852., i drugo, Muža ga nije mogao naslijediti tek 1852. ako je već 1844. sklopio učiteljski ugovor sa sisačkom općinom.

Posljednja, četvrta općinska škola u petrinjskoj kompaniji osnovana je u Hrastovici tek 1842. godine /Cuvaj, 1910.: 252/. Stoga se u izvještaju o školama u Drugoj banskoj regimenti iz 1840. navodi da u petrinjskoj kompaniji djeluju samo već prije spominjane tri općinske škole i to u Vojnom Sisku, Blinji i Komarevu /AHZ, CUPVK, 59, 1853.: GS-3, 426/. Prvi podatak o školi u Hrastovici nakon osnivanja potječe s kraja siječnja 1844. kada je potpisan ugovor između Josipa Antolca i hrastovičke škole, koji je krajem veljače potvrdila i Generalkomanda /AHZ, ZGK, BVŠK, 39: 24. 1. i 23. 2. 1844./ J. Antolec, rođen 1825. u Petrinji, dolazi u školu u Hrastovici 1844. Godišnja plaća bila mu je 206 for., a uz to je dobivao još i 6 hvati ogrjevnog drva i besplatan stan. U jednom dokumentu o njegovim kvalifikacijama navodi se da je završio dvorazrednu realnu školu i dvogodišnji pedagoški tečaj. Ističe se da zaslužuje unapređenje, tj. raspoređivanje na neku trivijalnu školu /AHZ, CUPVK, 507, 1868.: 7A-64, 3676/.

U drugoj polovici 1846. ponovno se spominje srpska općinska škola u Blinji. Učitelj Tintor sklapa s tamošnjom crkvenom općinom (vjerojatno potkraj kolovoza) jednogodišnji ugovor /AHZ, ZGK, BVŠK, 40: kolovoza 1846./ Zadnjeg dana kolovoza 1847. ugovor sa blinjskom općinom sklapa učitelj Georgije Mrkšić /AHZ, ZGK, BVŠK, 41: 31. 8. 1847./ Nažalost, daljnjih opširnijih podataka o tim ugovorima kao i o samim učiteljima za tu godinu nema.

Potkraj prosinca 1847. odobrilo je Dvorsko ratno vijeće potporu za gradnju šest općinskih škola u Drugoj banskoj regimenti, među kojima je bila i škola u Komarevu, i to u bilo kojem iznosu stvarno potrebnom za gradnju ovih škola, na račun krajiške opskrbne blagajne. To je odobreno to prije što je bila poznata neimaština općina u kojima su se škole trebale izgraditi. Za školu u Komarevu (kao i za ostalih pet), navodi se da je tada

bila već stavljena pod krov, a regimenta je jamčila da će biti završena 1848. godine. Tako će i Komarevo, u kojem je škola osnovana još 1830., dobiti školsku zgradu /AHZ, GKK, 80, 1848.: 76/.

Godine 1847. spominju se u petrinjskoj kompaniji četiri općinske škole: u Vojnom Sisku, Komarevu, Blinji i Hrastovici. No, već nakon godinu dana sve su četiri navedene škole »uslijed smutnji koje su nastupile 1848. godine«, tj. početkom revolucionarnih zbivanja 1848. prestale s radom /AHZ, CPVK, 59: 1853.: GS-3, 426/. Slijedećih nekoliko godina djelovalo je vrlo malo općinskih škola, a u cijeloj Drugoj banskoj regimenti samo 5 od 37 škola koliko ih je bilo 1847. /AHZ, CPVK, 59: 1853.: GS-3, 426/.

Početkom svibnja 1852., nakon odlaska učitelja Muže, ostalo je ispraznjeno mjesto općinskog učitelja u Vojnom Sisku. Regimenta je kao sposobne za njegovo popunjenje navela školske pomoćnike Josipa Brlekovića i Mihajla Horžića. (Njih K. Franz uopće ne spominje, budući da je, prema njenoj kronologiji, Muža tek postao učiteljem u Sisku.) Sisačka općina odlučila se za Brlekovića /AHZ, ZGK, BVŠK, 42, 1849.-1852.: 7. 5. 1852./, te je stoga tražena njena izjava u vezi s Brlekovićevom plaćom /AHZ, ZGK, BVŠK, 42, 1849.-1852.: 30. 5. 1852./, a preko petrinjskog magistrata tražena je izjava samog Brlekovića /AHZ, ZGK, BVŠK, 42, 1849.-1852.: 11. 6. 1852./ Čini se da je polovicom lipnja došlo do nekog nesporazuma između općine i Brlekovića, budući da on uskoro podnosi novu izjavu /AHZ, ZGK, BVŠK, 42, 1849.-1852.: 21. 6. 1852./, nakon čega odlazi za učitelja u Sunju (gdje i umire, u prvoj polovici ožujka 1861.).

Sisačka općina nastojala je potom za učitelja dobiti Horžića /AHZ, ZGK, BVŠK, 42, 1849.-1852.: 5. 9. 1852./, koji je već tada bio slabog zdravlja /AHZ, ZGK, BVŠK, 42, 1849.-1852.: 13. 9. 1852./ Općina nije u tome uspjela, jer je Horžić otišao za učitelja općinske škole u Jasenovcu, tamo se teško razbolio i umro potkraj siječnja 1853. godine.

Početkom studenog 1852. sisačka njemačka općinska škola još uvijek nije imala učitelja. Zbog toga se Regimenta raspitala kod Školske komisije smije li se sisačku općinu ovlastiti da sklopi učiteljski ugovor s narednikom Puškarićem. (On je još 1844. bio upućen na tromjesečni učiteljski tečaj koji je počeo s radom 17. lipnja /AHZ, ZGK, BVŠK, 39: 25. 5. 1844./) Općina je trebala prihvatiti obvezu da će u roku od jedne godine Puškarića podvrći propisanom učiteljskom ispitu. Školska komisija dopustila je općini da Puškarića primi kao privremenog učitelja /AHZ, ZGK, BVŠK, 42: 1. 11. 1852./, i početkom ožujka 1853. konačno je između njih potpisan ugovor i potvrđen od strane Regimente /AHZ, ZGK, BVŠK, 43, 1853.-1862.: 2. 3. 1853./ Zemaljska vojna komanda je slijedećeg mjeseca također potvrdila taj ugovor, ali je podsjetila da se Puškarić treba što prije podvrći učiteljskom ispitu /AHZ, ZGK, BVŠK, 43, 1853.-1862.: 14. 4. 1853./ Godine 1858. Puškarić će biti spomenut kao »Gemeindelehrer zu Sisek« /AHZ, CUPVK, 161, 1858.: 1/6-64, 161/.

Početkom 1853. ponovno se spominje srpska općinska škola u Blinji, s kojom tada učiteljski ugovor sklapa Svetozar Vračarević, vjerojatno

rođak Adama Vračarevića /AHZ, ZGK, BVŠK, 43: 27. 1. 1853./ Potvrđeno je da S. Vračarević bijaše polovicom siječnja 1861. još uvijek tamošnji učitelj.

Prema popisu iz godine 1857. stanovništvo i kuće mjesta petrinjske kompanije u kojima su postojale općinske škole bili su izraženi slijedećim brojanim vrijednostima /Sabljar, 1866: 186, 378, 142, 30/:

Mjesto	Broj kuća	Broj stanovnika	Broj katolika	Broj pravoslavaca
KOMAREVO GORNJE	29	328	322	6
KOMAREVO DONJE	24	334	334	-
VOJNI SISAK	108	998	992	6
HRASTOVICA	45	579	579	-
BLINJA	36	305	-	305

Škola u Hrastovici spominje se ponovno u rujnu 1859. godine. Tom prilikom je Školska direkcija dodijelila učitelju Josipu Antolcu novčanu potporu za njegov rad na hrastovičkoj općinskoj školi i osobno mu je uručila /AHZ, ZGK, BVŠK, 43: rujna 1859./

Vojni Sisak nalazio se do 1860. u petrinjskoj kompaniji. Te godine dolazi do reorganizacije Vojne krajine u sklopu preuređenja cjelokupne austrijske vojske, što je ozakonjeno 3. siječnja 1860., a uzrokovano između ostalog i porazom austrijske vojske u Italiji, lipnja 1859., za koji je uvelike optužena i Vojna krajina /Valentić, 1981.: 39/. Posljedica tih zbivanja svakako su i promjene do kojih dolazi u organizaciji (uređenju) pojedinih kompanija unutar Druge banske regimente. Vojni Sisak postaje (umjesto Petrinje) sjedište šeste zemaljske kompanije, koja se od tada nazivala i sisačkom.

Učitelj na sisačkoj njemačkoj općinskoj školi u to vrijeme još je uvijek bio Matija Puškarić. Ali, polovicom ožujka 1861., umire Josip Brleković, državni učitelj na trivijalnoj školi u Sunji, a Generalna komanda odlučuje početkom travnja na njegovo mjesto postaviti upravo Matiju Puškarića /AHZ, CUPVK, 223, 1861.: 8-64, 19/3/. On je tada imao više od 13 godina učiteljskog staža. K. Fritz navodi da je kao učitelj u Sunji službovao vrlo dugo; još 1894. spominje se u školskim izvještajima. Zbog njegova odlaska iz Siska, polovicom travnja 1861. Regimenta moli Školsku komisiju da odredi učitelja koji bi do popunjenja mjesta njemačkog općinskog učitelja privremeno radio na sisačkoj školi. /AHZ, ZGK, BVŠK, 43: 18. 4. 1861./ Školska komisija poslala je kao zamjenu na tu školu nižeg državnog učitelja, Franca (Franju) Peičića iz Kraljevcana (Prva banska regimenta), s čime se složila i Generalkomanda /AHZ, ZGK, BVŠK, 43: 3. 5. 1861./ Peičić je bio izgleda dobro primljen u sisačkoj školi, budući da pred početak nove školske godine 1861./62. odlučuje definitivno prihvatiti to učiteljsko mjesto i potpuno se odreći svog dotadašnjeg namještenja /AHZ, CUPVK, 223, 1861.: 8-64, 57/2/. U Sisku ostaje sve do 1870. godine.

Polovicom rujna 1864. hrastovička općina moli odobrenje da se tamošnja narodna općinska škola pretvori u njemačku općinsku školu /AHZ, ZGK, KKŠK, 46, 1857.-1868: 15. 9. 1864./ U korištenoj arhivskoj građi nisam našao podatak da li je Generalkomanda uslišala ovu molbu.

Za školsku godinu 1864./65. sačuvan je školski izvještaj u kojem su sumirani podaci iz svih školskih izvještaja s područja Druge banske regimente. Prema tom izvještaju marljivošću u nastavi, tijekom cijele školske godine isticao se između ostalih učitelj njemačke općinske škole u Sisku Franjo Pejčić.*

U cijeloj Drugoj banskoj regimenti šk. god. 1864./65., od 5007 doraslih za školu, školu je pohađalo 1937. učenika /AHZ, CUPVK, 385, 1866.: 7-64, V 4763/. Nadalje, odlučeno je da se u sisačku, te u još pet općinskih škola (izvan sisačke kompanije) uvede nastava pčelarstva na trošak općine. U hrastovičkoj školi košnica za obuku već je postojala, a za ostale ih je trebalo nabaviti. U cijeloj sisačkoj kompaniji djelovale su tada samo dvije trirazredne općinske obospolne škole i to upravo sisačka i hrastovička. Uz njih postojale su i četiri nedjeljne opetovnice od kojih su dvije bile njemačke (u Vojnom Sisku i Hrastovici, na temelju čega se može zaključiti da je škola u Hrastovici 1864./65. ipak postala njemačka općinska škola), a dvije »ilirske«. U sisačkoj kompaniji za školu doraslih dječaka bilo je 293 i 257 djevojčica, a pohađalo ju je 119 dječaka i 54 djevojčice. Dakle, od 550 obveznika tek 173 učenika. Četiri opetovnice pohađalo je 25 dječaka i 15 djevojčica. Školske godine 1865./66. u općinske škole kompanije krenuo je 221 učenik, a u opetovnice 53 učenika, što je bio samo relativno veći broj budući da nije naznačeno koliko ih je bilo doraslih za školu /AHZ, CUPVK, 385, 1866.: 7-64, V 4763/.

Opća škola u Blinji otvorena je ponovno već školske godine 1865./66., kada je za učitelja izabran redov (vojnik) Gligo Rogulja iz zrinske kompanije. Od učiteljske naobrazbe imao je odslušan tromjesečni učiteljski tečaj (u Petrinji) /AHZ, CUPVK, 387, 1866.: 7-64. 51/2/. Budući da učitelji nisu bili oslobođeni vojne službe često se događalo da su morali izbjivati iz škole zbog vojne obveze. Tako je i Rogulja potkraj svibnja 1866. kao vojnik Druge banske regimente odmarširao s regimentom. Zbog toga je škola u Blinji bila privremeno zatvorena /AHZ, ZGK, KKŠK, 46: 29. 5. 1866./.

Za izdržavanje narodnih škola vrlo su bili značajni školski fondovi. Količina novca koja se nalazila u to vrijeme u fondovima škola sisačke kompanije, ali i cijele Druge banske regimente, bila je uglavnom daleko od stvarnih potreba pojedinih škola. Iz rujna 1867. sačuvana je tabela u kojoj je iskazana trenutna količina novca zatečenog u fondovima pojedinih općinskih škola regimente. U fondovima općinskih škola sisačke kompanije bilo je, prema podacima iz navedene tabele, 269 for. i 64 kr. u gotovini, te u vrijednosnim papirima (obligacijama) 1160 for. u privatnim, a 500 for. bilo je državne pripomoći. Svota u imovini iznosila je 41 for. i 60 kr. Sve zajedno

* Za takav odnos prema radu bio je pohvaljen od strane Ministarstva rata, povodom čega mu je sisačka kompanija 5. 3. 1886. dostavila dopis slijedećeg sadržaja: »Kompaniji čini osobito zadovoljstvo da vam može saopćiti da je visoko Ministarstvo rata reskriptom od 16. siječnja o. g. /.../ obzirom na vaše vjerno i savjesno vršenje službe u školskoj godini 1864./65. smatralo to vrijednim pohvaliti« /HAS, NOŠVS, 1864.-1871.: knj. 1, str. 58-59/.

iznosilo je jedva 1971 for. i 25 kr. /AHZ, CPVK, 505, 1868.: 7A-64, 37/1/. Koliko je to bilo malo, pokazat će se na primjeru cijele regimente. Tu je u svim općinskim školama polovicom studenog 1867. bilo u fondovima 25.948 for. i 32 kr., a za izdržavanje tih škola trebalo je 226.000 for. Dakle nedostajalo je više od 200.000 for. prema kojima je sakupljenih 26.000 for. bilo »kap u moru«, tj. tek nešto više od 10 posto potrebnog novca /AHZ, CPVK, 445, 1867.: 7A-64, 108/1/.

Iako je još školske godine 1864./65. bilo odlučeno da će se pčelarstvo učiti i u sisačkoj općinskoj školi, dvije godine kasnije (1866./67.) još uvijek ga nalazimo kao predmet samo u hrastovičkoj školi. Te godine učenike te škole (ali i sisačke) počelo se podučavati i u voćarstvu. Učitelj je još uvijek bio Josip Antolec /AHZ, CPVK, 505, 1868.: 7A-64, 37/1/.

U šestoj, sisačkoj kompaniji djelovale su 1867. godine četiri općinske škole: u Vojnom Sisku, Komarevu, Blinji i Hrastovici. Učitelji su bili: Franjo Peičić, Ivan Mikočević, Svetozar Vračarević i Josip Antolec. Od djevojačkih narodnih škola postojale su dvije u Vojnom Sisku koje su izdržavane iz vlastitih fondova i čije su predstojnice bile Marija Hohbauer i Katarina Kovanitzky. Te su škole bile namijenjene samo djevojkama iz bogatijih obitelji Vojnog Siska. Za djevojčice Krajišnika sisačke kompanije bila je potrebna još jedna takva škola, koju se namjeravalo graditi u Blinji, ali predstavnici tamošnje općine bili su protiv toga, iako je stanovništvo bilo imućno i moglo je izdržavati tu školu.

Za školske fondove četiri spomenute općinske škole bio je u prosincu 1867. potreban kapital od 26.000 for. (za sisačku 8000 i za ostale po 6000), no raspolagalo se s neznatnim svotama: u fondu sisačke škole bilo je 500, komarevske 200, blinjske 1080 for., dok u fondu hrastovičke škole nije bilo uopće nikakvog kapitala; fondovima je, dakle, nedostajalo 24.220 for. /AHZ, CPVK, 505, 1868.: 7A-64, 1/2/, odnosno, ako ovo usporedimo s navedenim podacima za regimentu, u fondovima svih općinskih škola regimente bilo je jedva toliko novca koliko je trebalo za četiri škole sisačke kompanije.

Polovicom rujna 1868. moli Antolec da ga se premjesti s njemačke općinske škole u Hrastovici i da mu se dâ mjesto nižeg državnog učitelja /AHZ, CUPVK, 507, 1868.: 7A-64, 3676/. No, njegovoj molbi nije se moglo udovoljiti budući da su sva upražnjena mjesta nižih učitelja bila već popunjena, ali je navedeno da je zbog vidnih uspjeha na hrastovičkoj samostalnoj općinskoj školi, »zaslužio« da u slučaju ponovljenog zahtjeva za mjesto trivijalnog učitelja »pobudi pažnju pretpostavljenih« /AHZ, CUPVK, 507, 1868.: 7A-64, 38/64/.

Početkom 1868. odlučila je sisačka općina da tadašnju trirazrednu općinsku školu proširi u četverorazrednu općinsku glavnu školu s obukom na hrvatskom i njemačkom jeziku, te da osnuje školski fond s kapitalom od 6000 for. U fond bi se uplaćivalo tri godine na taj način što bi se, samo za tu svrhu, uveo posebni prirrez na porez /AHZ, CUPVK, 507, 1868.: 7A-64, 43/1/. Također je zaključeno da se izgradi nova školska zgrada u sklopu koje bi bila i djevojačka škola. Općina je zamolila Drugu bansku regimentu da joj se za gradilište besplatno ustupi u vlasništvo zemljišna parcela koja je još od

1857. ležala neiskorištena. Nakon kraće prepiske s krajiškim vlastima /Jurišić, 1988./, općina dobiva spomenuto zemljište za izgradnju nove škole. No nakon toga kasnilo se s izradom građevinskog plana, tako da je bio završen tek polovicom prosinca. Planirani troškovi gradnje, bez uračunavanja vrijednosti građevinskog materijala koji bi općina mogla sama napraviti i dostaviti, iznosili su otprilike 26.500 for. Kako tu svotu novca općina ne bi mogla pribaviti u skorije vrijeme, radovi na školi 1868. nisu niti započeti. Unatoč tome odlučila je Krajiška školska komisija početkom prosinca (povodom izvještaja s godišnjih ispita u narodnim školama u Hrvatsko-slavonskoj krajini za šk. g. 1867./68.) da »djeca u Vojnom Sisku trebaju dobiti knjige za 4. razred glavne škole« /AHZ, CUPVK, 571, 1868.: GV-64, 31/. Dokument je potpisao školski savjetnik Stefan Sabljak, a njime je zapravo i bez adekvatne zgrade ta škola uzdignuta na stupanj četverorazredne glavne škole. No, oskudica novca ni slijedeće godine nije dopustila početak izgradnje škole. Broj žitelja tada je bio slijedeći: Blinja - 363, Hrastovica - 735, Komarevo - 378, Sisak (vojni i civilni) - oko 1700 stanovnika /Korenčić, 1979.: 538, 631, 632/.

Tek početkom ožujka 1870. ponovno se pokreće inicijativa za izgradnju sisačke škole budući da se »živo osjeća moć višeg obrazovanja i nedostatak škole koja bi odgovarala mogućnostima i potrebama mladeži gradskog područja« /AHZ, CUPVK, 636, 1870.: GV-64, 41/2/. Ali, kako općina još ni tada nije posjedovala novčana sredstva potrebna za gradnju škole, zamolila je da joj se odobri beskamatni kredit iz državne blagajne u iznosu od 20.000 for. koji bi vraćala tijekom 20 godina. Prema građevinskom planu u donjem traktu buduće školske zgrade trebala je biti i prostorija za kompanijsku pisarnicu i prostor za trgovine. Općina se nadala da bi dospjevajuće rate kredita mogla otplaćivati već samom najamninom za te prostorije. Generalna komanda dostavila je 30. ožujka molbu općine na razmatranje Državnom ratnom ministriju. Odgovor je poslan vrlo brzo, već 5. travnja i glasio je: »Pri krajnje oskudnim sredstvima za dotacije i s obzirom na predstojeću reorganizaciju narodnih i srednjih škola u Vojnoj krajini, koraci koje je preduzelo predstavništvo općine Sisak oko dobivanja beskamatnog zajma od 20.000 for. u svrhu izgradnje škole, ostati će bez rezultata« /AHZ, CUPVK, 636, 1870.: 5. 4. 1870./.

Time su bile pokopane sve nade da će se uskoro podići nova školska zgrada u Vojnom Sisku, a škola prerasti u četverogodišnju.

Tijekom prve polovice 1870. učitelj sisačke škole Franjo Peičić odlazi na šumarsku školu u Križevce. Na njegovo mjesto određen je Julije Hackenschmidt. Početkom srpnja traži odobrenje za polaganje ispita za učitelja glavne škole, no ne dobiva ga budući da se očekivala reorganizacija ustanova za obrazovanje učitelja /AHZ, CUPVK, 637, 1870.: GV-64, 85/.

Vojni Sisak razvojačen je 8. lipnja 1871. kraljevom naredbom. Nakon razvojačenja postaje Vojna općina Sisak, kojom je upravljao načelnik.

Prema K. Fritz, godine 1872. sisačka škola ipak postaje četverorazredna glavna škola. Stoga su u školu primljena još dva učitelja: Škender J. Kranjc i za djevojčice Anka Pukšec /Fritz, 1894., 9/. Međutim, sisačka njemačka općinska škola nikada nije proglašena četverorazrednom. Nakon reorganizacije narodnih i srednjih škola u Vojnoj krajini izbačene su četverorazredne glavne škole i 1871. zamijenjene su krajiškim građanskim školama.

Pučke škole dijelile su se, prema *Propisu o nastavi u pučkim učionah Vojne krajine* od 1. listopada 1871., na opće i više. Sisačka škola nije postala građanskom budući da je Sisak razvojačen nekoliko mjeseci prije nego što je provedena reorganizacija krajiškog školstva, te stoga tu školu ne nalazimo među krajiškim građanskim školama koje su to postale u rujnu 1872. Sve do 1874. godine ostaje ona trirazredna, što potvrđuje i naredba vladinog odjela za bogoštovlje i nastavu od 24. rujna iste godine u kojoj se spominje kao »trirazredna pučka učiona« i tek nakon prelaska u stari Sisak postaje školske godine 1874./75. višom pučkom školom.

Početkom veljače 1874. Vojna općina Sisak sjedinjena je s civilnim Siskom. Spomenutom naredbom vladinog odjela za bogoštovlje i nastavu (24. 9. 1874.) »trirazredna pučka učiona u Novom Sisku« prestala je s radom i preselila se u stari Sisak, dok je u novom ostala samo ženska škola.

Prilog I.

POPIS UČITELJA I GODINE NJIHOVOG RADA NA SISAČKOJ OPĆINSKOJ ŠKOLI U RAZDOBLJU 1820.-1874. SASTAVLJEN PREMA ARHIVSKOJ GRAĐI I PODACIMA KATARINE FRITZ

	Podaci iz arhivske građe		Podaci K. Fritz	
	Učitelj	Godine	Učitelj	Godine
1.	-	-	Brachelij	1820.-1828.
2.	-	-	Casteliz	1831.-1840.
3.	Nikola Klarić	1840.-1844.	Niko Klarić	1840.-1852.
4.	? Muža	1844.-1852.	? Muža	1852.-1860.
5.	Josip Brleković	1852.	-	-
6.	Mihajlo Horžić	1852.	-	-
7.	Matija Puškarić	1853.-1861.	Matija Puškarić	1860.-1866.
8.	Franjo Pečić	1861.-1870.	Franjo Pečić	1866.-1870.
9.	Julije Hackenschmidt	1870.-1874.	Julije Hackenschmidt	1870.-1874.
10.	-	-	Skender J. Kranjc	1872.-1874.
11.	-	-	Anka Pukšec	1872.-1874.

Arhivski izvori

AHZ = Arhiv Hrvatske u Zagrebu
 CUPVK = Fond Civilna uprava područja Vojne krajine
 GKK = Generalna komanda Karlovac
 PGEP = Fond Pravoslavna gornjokarlovačka eparhija u Plaškom
 ZGK = Fond Zagrebačka generalkomanda
 BVŠK = Banska varaždinska školska komisija
 KKŠK = Karlovačka krajiška školska komisija
 HAS = Historijski arhiv u Sisku
 NOŠVS = Fond Njemačka općinska škola u Vojnom Sisku
 /Arhivski izvori identificirani su brojevima koji označuju kutiju/protokol, godinu/
 godine: seriju i svezak, broj spisa/nadnevak./

Lireratura

Cuvaj Antun: Građa za povijest školstva u Hrvatskoj i Slavoniji II. - 2. izd. - Zagreb, 1910.
 Fritz, Katarina: Povijesne crtice sisačke ženske škole. - Godišnje izvješće više i niže pučke dječjačke škole u Sisku : šk. g. 1893./94. - Sisak, 1894. - str. 6-9.
 Korenčić, Mirko: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971. - Zagreb, 1979.
 Sabljar, Vinko: Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. - Zagreb, 1866.
 Valentić, Mirko: Vojna i pitanje njena sjedinjenja s Hrvatskom 1848-1881. - Zagreb, 1981.

SUMMARY

THE SCHOOL SYSTEM OF MILITARY SISAK AND PETRINJA (SISAK) PROVINCE 1820 - 1874

Ivan Jurišić

In the domain of Petrinja province, that is Sisak from 1860. onwards, there were four local schools in the period from 1820 to 1830. They were in Military Sisak and Blinja, founded in 1820., then at Komarevo in 1830. and at Hrastovica in 1842. There are very few sources for the history of the Sisak local school till 1843. as there has not almost been any data of the period in the archival materials for the school. Therefore, we should rely on uncertain data of Katarina Fritz (the end of the 19th century) but with necessary caution.

Between the years 1840. and 1844. the Sisak school becomes a German local school while the school in Hrastovica undergoes the same change in 1864. In the year 1874. the Sisak local three year course school is transformed into a senior public school for boys.

Local school funds were in the great majority of cases dissatisfactory. So, in the funds of all local schools of the Second Viceroyal Regiment (II. banske regimente) there was hardly enough money for the four local schools of the Sisak Province.